УДК [37.015.3+613.8]:[271.2:050.9](477.85)«186/191»
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.64-1.2>

С. В. Дарійчук

викладач кафедри фізичної культури та основ здоров'я
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ТЕМАТИЧНИЙ НАПРЯМ ГАЗЕТИ «ГРОМАДЯНИН» (БУКОВИНА, 1909–1910 РР.)

Стаття присвячена аналізу друкованого видання української радикальної партії Буковини – газети «Громадянин», яка на своїх сторінках розглядала, зокрема, проблеми соціального характеру – здоров'я і людського існування. Крім цих тем, на сторінках «Громадянина» знайшла потужне відображення тема фізичного виховання молодого покоління в діяльності пожежно-гімнастичного товариства «Січ». А саме: фотографії з різних подій, звіти сільських осередків, новини та інформація про нові сільські «Січі» тощо. Автор статті проаналізував програми курсів «Союза Січей на Буковині», що відбулися 19–23 грудня 1908 року, визначив основну мету їх проведення – обмін досвідом, думками щодо оптимізації роботи вже з наявним членами та пропаганда січового руху задля їх збільшення. Важливо, визначив автор, що участь хоча б одного представника кожної буковинської «Січі» була обов'язковою. Особливу увагу приділено масовим фізкультурним заходам (5200 учасників і близько 10 000 глядачів), що були проведені в досліджуваний період. З'ясовано, що кількість «Січей», де члени збирались раз на тиждень, а тренування проводились неправильно, була значною. На думку автора, причина такого становища виокремлювалась просто: нестача фахово підготовлених інструкторів саме з фізичного виховання і спорту, відсутність методичної літератури, збірок з іграми та їх правилами тощо. І, відповідно, поставало перше перспективне завдання для буковинських «Січей» – підняти виконання фізичних вправ на високий рівень. Ще один напрям оприлюднення проблем фізичного виховання молодого покоління розглядається в статті, а саме – популяризація спорту, зокрема гімнастики, на всіх західноукраїнських землях. Зазначено, що «репертуар» гімнастичних вправ, що використовували в підготовці січовики, був досить скупий – марш, вільні вправи, на коні, на брусах і трапеції, а інвентар нараховував лише топорці і прапориці. Натомість, зазначив автор, в статуті товариства було чітко визначено розвиток атлетичних вправ. І тому дописувач радив розвивати легкоатлетичні стрибки і метання спису, молоту, каменів, диску; опановувати важку атлетику, бокс, японські бойові мистецтва. Було визначено вагомість вибору для молоді перетягування канату, веслування, а особисто для дівчат – плавання, туристичні вправи та танці.

Ключові слова: гімнастика, осередок, курси, вправа, інвентар, «Січ», молодь, Буковина.

Постановка проблеми. Проблема виховання здорового молодого покоління та підтримки фізичної активності особистості як ніколи зростає в нинішньому суспільстві. Нестабільність у всіх сферах діяльності населення та зниження життєвого рівня його більшої частини, військові події на сході країни, несприятлива екологічна ситуація негативно впливають на спосіб життя людини. Останнім часом серед українських учених помічено стійкий інтерес до історії вітчизняної педагогіки. Він зумовлений необхідністю перегляду окремих принципових положень, висновків та їх об'єктивної оцінки, приведення до єдиної логічної системи вітчизняної педагогічної думки, відновлення істинної, складної і багатогранної картини історико-педагогічного процесу. Зокрема, почався процес відродження національної педагогічної школи і традицій, повернення незаслуженно забутих імен видатних педагогів – учених, методистів і вчителів, громадських діячів; аналізу малодосліджених чи зовсім не досліджених проблем, що дають можливість

повернути багато невідомих фактів із минулого вітчизняної науки і культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення досвіду висвітлення проблем фізичного виховання і здорового способу життя населення краю на сторінках преси представлено низкою праць педагогів, фахівців галузі тощо. Докладний аналіз основної тематики та провідних напрямів української преси Буковини другої половини XIX – першої половини XX ст. розробив М. Романюк. Аспекти оприлюднення результатів виховної діяльності громадських організацій Буковини, зокрема фізкультурно-спортивного спрямування та студентського напрямку різних історичних періодів, вивчали М. Кожокар, Ю. Тумак. Пресу як чинник розвитку системи управління системою фізичного виховання в краї Австро-Угорського періоду розглядала О. Цибанюк, а її вплив на громадське усвідомлення проблеми необхідності занять фізичними вправами – Н. Гнесь. Висвітленню результатів фізкультурно-оздоровчої роботи шкіл західноукраїнських земель присвячене дослідження В. Мужичка.

Проте цілісних наукових досліджень, які би проаналізували статті в засобах масової інформації буковинського регіону, темою яких визначено тіловиховні та здоров'язберігаючі аспекти виховання всіх верств населення краю, зокрема дітей та молоді, нами не знайдено.

Мета статті – проаналізувати зміст тематики щодо фізичного виховання дітей і молоді на сторінках газети «Громадянина», власного пресового видання Української радикальної партії Буковини досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу. У 1909–1910 рр. Українська радикальна партія Буковини визнала потребу власного друкованого видання і започаткувала тричі на місяць (10, 20, 30 числа) друк газети «Громадянин». Як і більшість партійних видань, «Громадянин» визнавав свою належність і зазначав, що основним завданням газети є «всесторонньо освідомити нарід», а радикальна партія – це партія, що гостро виступає «проти всякої кривди, хоче дійти до її коріння і ту кривду знищити» [6, с. 1].

Радикальна партія Буковини чітко визначила у своїй програмі економічні вимоги, що стосувалися промисловості та сільського господарства. Щодо становища промислових робітників, то радикали вимагали забезпечення їм життя, здоров'я і людського існування через: скорочення робочого дня; заборону праці дітей і жінок на шкідливих роботах; обмеження нічної праці; введення посади робітничих інспекторів із метою організації контролю за місцем праці і проживання робітників; забезпечення всіх робітників на час безробіття, нездатності до праці або старості. Крім того, на вимогу радикалів важливо було запровадити у кожному повіті посаду лікаря, який би безкоштовно лікував хворих [8, с. 1; 9, с. 1].

Необхідно зазначити, що діяльність пожежно-гімнастичного товариства «Січ» знайшла потужне відображення на сторінках саме «Громадянина»: фотографії з різних подій, звіти сільських осередків, новини та інформація про нові сільські «Січі» тощо. Майже в кожному номері газети присутні рубрики «Січові вісті» та «Із січового руху» [11, с. 4]. Число 1 «Громадянина» коментувало це так: «Будемо подавати всьо що відноситься до організації, до її праці для добра народа» [10, с. 4].

Фото учасників курсу «пожарно-гімнастичного «Союзу Січий на Буковині» представлено нижче [4, с. 2]. Що ж до самого курсу, то захід відбувся з 19 по 23 грудня 1908 року, а основною його метою став обмін досвідом, думками щодо оптимізації роботи вже з наявним членами та пропаганди січового руху задля їх збільшення. В курсі взяли участь 39 осередків з усіх повітів Буковини, всього 54 делегати [5, с. 4]. В програму входили просвітницькі бесіди на різноманітні теми: «Як проводити загальні збори?», «Стан касовий», «Тілесні вправи: як і що робити!», «Прибори для «Січи» [2, с. 4].

Цікаво, що гарту тіла і фізичному вихованню січовиків приділялось багато уваги і часу, проте це вважалось само собою обов'язковим, зрозумілим, тим, що не вимагає фіксації у звітах і доповідях. Адже не буде успішної роботи із кволими, невитривалими і недисциплінованими (!), не повстане молодого покоління без занять і тренувань. Відповідно, мета «вільна, свободна Україна» не зможе бути досягнута. Тісний взаємозв'язок між національним самовизначенням і вихованням фізичним дітей, молоді і дорослого населення Буковини прослідковується в кожній формі роботи, кожному заході. Зокрема, В. Лебедова у пісні «В Січ» ставай!» проголошує:

«3. Сильні тілом, завзятуші духом
Викуємо племя молоде,
Що впаде під катів обухом
І на службу зраді не піде.
Розібе кайдани, відворожить тьму,
Верне Україні свободу!» [14, с. 4].

Курси, організовані в січні 1909 року, викликали зацікавлення в краї, і на великі звернення січовиків, 3–5 грудня 1910 року було оголошено про проведення II курсу пожежно-гімнастичного за такою програмою:

«3 і 4 грудня
Рано – гімнастичні вправи.
По полудню – пожарничі вправи.

Вечір – відчити 1) про діловодство; 2) про як Січ має жити і що робити? 3) про горівку; 4) про товаришів (за освітленими образками); 5) про рятунок при пожарі» [17, с. 4].

5 грудня був запланований урочистий збір учасників із видачею свідоцтва про проходження курсів, обговорення змісту та результатів навчання, визначення недоліків і перспектив. Важливо, що участь хоча б одного представника кожної буковинської «Січі» була обов'язковою [там само].

Із повагою ставилося товариство до людей, що підтримували буковинську «Січ». На сторінках «Громадянина» часто друкувалися подяки за матеріальну допомогу. Третій номер газети висловив вдячність товариству «Дністер» за 20 корон на «пожарні цілі» та найм інструктора з фізичної підготовки [7, с. 4].

З метою отримання правдивої поточної інформації про стан буковинської «Січі» доктор С. Смаль-Стоцький звернувся до всіх січових організацій Буковини із вимогою до кінця квітня 1909 року подати загальні дані про наявність статуту, косової книжки, пожежного інвентарю і для вправ (фізкультурного обладнання – С. Д.), кількість будинків та їх якість, відстань до води тощо [2, с. 4].

У «Громадянині» знаходимо цікаве звернення І. Поповича, головного писаря «Союзу Січей» в краї до редакції газети «Буковина» з вимогою не публікувати неправдивої інформації про те, що «наші Січі громадно завмирають», бо «головний заряд Січей не дає ніякого проводу, нікого захисту».

Автор наводить факти активної діяльності товариства на теренах Буковини, чесно визнаючи, що з 98 заснованих осередків 25 розвиваються потужно, а про 20 важко щось сказати. Особисто відвідавши 11 кошей, Попович перераховує кількість показових комплексів гімнастично-пожежних вправ, пропагандистських заходів, участі в загальних святах, що здійснили січовики.

Але наголошує, що якщо такі слова появились на шпальтах буковинської «Буковини», то необхідно долучати у свої ряди тих, «хто бажає щоби наш нарід був зорганізованим, просвіченим, здоровим, вільним і чесним!» [12, с. 3].

Після неодноразових оголошень про січове свято, «Громадянин» опублікував опис свята в Коломиї, помістивши його на першу полосу. 31 травня 1909 року представники 30 буковинських Січей на чолі із Т. Галіпом, Г. Гордим, К. Майданського і І. Поповича взяли участь і в публічній бесіді з К. Трильовським, лекції «Значіння битви під Полтавою», концерті тощо [13, с. 1].

Як би на той момент реєструвались рекорди Гіннеса, то масові січові вправи в шикуванні «по чотири» попали би в номінанти, адже в них узяли участь близько 5200 січовиків. Тривалість одного комплексу нам зараз невідома, проте вправи були вільні (гімнастичні – С. Д.) та з топірцями. Фото композиції дивись нижче. Автор звіту приділив особливу увагу командам дівчат, описавши їх комплекс вправ як «красний», тобто дуже гарний, той, що привертає увагу одразу [1, с. 1; 13, с. 2].

Останній номер «Громадянина» у 1909 році розмістив звіт, що був оприлюднений на IV загальних зборах «Союзу Січей» на Буковині. Отже, по факту 8 осередків об'єднували понад 200 членів, 11 – 100, 18 – більше 80 учасників, 21 – більше ніж 50 січовиків [16, с. 2–3].

За звітом, лише 20 товариств мали «сікавки, зокрема 4 кінні, гаки та коновки», 28 осередків використовували хоча б якийсь інвентар. 8 буковинських «Січей» придбали власне приміщення, а 5 (Рогізна, Глибока, Вашківці і Плоска – населені пункти Буковини – С. Д.) добудовували його.

Майже всі осередки сформували власні бібліотеки, а 15 з них мали у фондах більше 100 книг і газет.

Дані щодо територіальної активності представлені в таблиці 1.

Кількість «Січей», де щодня відбуваються тренування не тільки з гімнастичних і пожежних вправ, а і в шикуванні, плаванні і боротьбі, у звіті не вказано, як і кількість місць, де члени збираються раз на тиждень, а гімнастикування проводиться неправильно. На думку автора, причина такого становища виокремлювалась просто: нестача фахових підготовлених інструкторів саме з фізичного виховання і спорту, відсутність методичної літератури, збірок з іграми та їх правилами тощо. І, відповідно, поставало перше перспективне завдання для буковинських «Січей» – підняти на високий рівень «рухові вправи» [16, с. 2–3].

Важливим прикладом висвітлення досягнень у справі виховання молодого покоління, зокрема фізичного, як гідного представника європейського народу стала газета-«одноднівка» з нагоди січового свята «Січ», що була видана 12 липня 1910 року як додаток до «Громадянина». Незважаючи на форму оприлюднення – газету, а не альбом або часопис, «Січ» охопила чи не повний обсяг аспектів результативної (!), успішної виховної діяльності буковинської «Січі». Звичайно, передовиця «Січ колись а нині» С. Яричевського визначила проблеми і виокремила історичні досягнення українського народу в контексті громадського руху, а саму організацію назвала «тою, що сповнила велику задачу» – формування вільної, освіченої та здорової нації. Щодо фізичного гарту, вказував автор, «Січ» стоїть на двох ногах – пожежній охороні та руханці (гімнастиці). І важливо те, що внаслідок діяльності у селах і в містах кожний знає: «Не тупа вправа для м'язів тіла без праці мозку! Бо ... з працею м'язів получена є при руханці праця мислі, нашої волі» [15, с. 1–2].

Ще однієї нагальної проблеми торкнувся С. Яричевський у статті, а саме – популяризації спорту, зокрема гімнастики, на всіх західноукраїнських землях. Він зазначив, що «репертуар» гімнастичних вправ, що використовували в підготовці січо-

Таблиця 1

Територіальна активність осередків «Союзу Січей» на Буковині на кінець 1909 року

Повіт	Кількість осередків	Рівень активності			
		Дуже високий	Високий	Низький	Дуже низький
м. Чернівці	15	7	3	2	3
Кіцмань	19	9	4	2	4
Вашківці	11	5	3	1	2
Вижниця	21	5	6	5	5 (?)
Заставна	16	4	3	3	6
Серет	5	2	2	-	1
Сторожинець	3	-	1	2	-
Сучава	2	-	2	-	-
Кимпунг	3	-	-	2	1
Разом	98	32	25	18	23

вики, досить скупий – марш, вільні вправи, на коні, на брусах і трапеції, а інвентар нараховував топирці і прапорці (хоруговки – С. Д.). А в статуті чітко визначено – розвиток атлетичних вправ. І тому дописувач радив розвивати легкоатлетичні стрибки і метання: спису, молоту (із припискою «спеціальна річ» – С. Д.), каменів, диску; використовувати важку атлетику, «бій навкулачний» – бокс, «дші-дшітсу» – дзюдзюцу, японські бойові мистецтва. Для молоді варто вибрати перетягування канату, веслування, а особисто для дівчат – плавання, «туристику» та танці. А для оцінки занять, наголошував автор, необхідно систематично проводити змагання різного рівня.

Автор доводив, що через пильне «плекане гімнастики і спорту можна учинити кожного цілим чоловіком, миролюбним, з хистом до науки і вільного життя, і визначав, що саме так можна сформулювати мету виховання української молоді [15, с. 2].

Стаття «Як має поводитись січовик» скоріше проголошувала, як не треба себе поводити і що робити під час зустрічі. Повинно бути заборонено, вказує «К. Трип» (найімовірніше К. Трильовський – С. Д.), «шапкованє» – зняття шапки перед паном і цілування йому руки. А для того, щоби кожний «знав, що ти січовик», треба було носити січові відзнаки, гуцульський топірчик та (!) чисту хустину для носа, бо в таких дрібницях «показує ся культурність чоловіка, а навіть цілого народу» [14, с. 3].

Висновки і пропозиції. Друковане видання Української радикальної партії Буковини, газета «Громадянин», як і більшість партійних видань, визнавало свою належність і зазначало, що основним завданням газети є «всесторонньо освідомити нарід», а радикальна партія – це партія, що гостро виступає «проти всякої кривди, хоче дійти до її коріння і ту кривду знищити». Отже, на сторінках газети, крім проблем здоров'я і людського існування, знайшла потужне відображення тема фізичного виховання молодого покоління в діяльності пожежно-гімнастичного товариства «Січ», а саме: фотографії з різних подій, звіти сільських осередків, новини та інформація про нові сільські «Січі» тощо. Особливу увагу приділяла редакція різноманітним формам навчання та підвищенню кваліфікації самих січовиків. У програму таких курсів входили лекції та бесіди, а також практичні заняття гімнастикою та пожежною справою. Важливо, що участь хоча б одного представника кожної буковинської «Січі» була обов'язковою.

Ще однією формою фізичного виховання, що систематично висвітлювалось на шпальтах газети стали масові січові свята. Прикладом стало свято в Коломиї, в якому взяди участь близько 5200 січовиків. Тривалість одного комплексу нам зараз невідома, проте вправи були вільні та з топирцями. Відповідно, визначено перше перспективне завдання для буковинських «Січей» – підняти на високий рівень «рухові вправи».

Важливим прикладом висвітлення досягнень у справі виховання молодого покоління, зокрема фізичного, як гідного представника європейського народу стала газета-«одноднівка» з нагоди січового свята «Січ» (12 липня 1910 року). Автор зазначив, що на практиці «репертуар» гімнастичних вправ, що використовували в підготовці січовики, досить скупий – марш, вільні вправи, на коні, на брусах і трапеції, а інвентар нараховував топирці і прапорці. Шляхом виправлення ситуації мав стати розвиток легкої атлетики: стрибків і метань; важкої атлетики, боксу, японських бойових мистецтв. Формування основних гігієнічних навичок убачалось обов'язковим складником виховання не тільки дітей та молоді, а й дорослого населення. І така тема запросто піднімалась на сторінках пресових видань Буковини досліджуваного періоду.

Список використаної літератури:

1. 3 січового свята в Коломиї. Фото. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 23 і 24. 15 грудня. С. 1.
2. Запоходи для Січей. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 2. 20 січня. С. 4.
3. Запоходи для «Січий». Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 8. 8 марта. С. 4.
4. Курс пожежничо-гімнастичний «Союза Січей» на Буковині. Фото. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 1. 10 січня. С. 2.
5. Курс пожежничо-гімнастичний «Союза Січей» на Буковині. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 1. 10 січня. С. 4.
6. Передовиця. Громадянин. 1909. 10 січня. Ч. 1. С. 1.
7. Подяка. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 3. 30 січня. С. 4.
8. Програма Української радикальної партії Буковини. Громадянин. Чернівці, 1909. 10 березня. Ч. 5. С. 1–2.
9. Програма Української радикальної партії Буковини. Громадянин. Чернівці, 1910. 10 лютого. Ч. 28. С. 1.
10. Січові вісті. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 1. 10 січня. С. 4.
11. Січові вісті. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 19 і 20. 20 липня. С. 4.
12. Січова справа. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 21 і 22. 20 листопада. С. 3.
13. Січове свята у Коломиї. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 12 і 13. 10 червня. С. 1–2.
14. Трип К. Як має поводитись січовик. Січ. Чернівці, 1910. 12 липня. С. 3.
15. Яричевський С. Січ колись а нині. Січ. Чернівці, 1910. 12 липня. С. 1–2. (дод. до Громадянина).
16. IV загальні збори «Союза Січей» на Буковині. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 23 і 24. 15 грудня. С. 2–3.
17. V. Січові вісті. Громадянин. Чернівці, 1909. Ч. 21–22. 20 листопада. С. 4.

Dariychuk S. Physical education of the young generation as the thematic direction of the "Gromadianin" (Bukovina, 1909–1910)

The article is devoted to the analysis of the printed edition of the Ukrainian radical party of Bukovina, the newspaper "Gromadianin", which on its pages considered in particular, the problems of the social nature: health and human existence. In addition to these topics, on pages "Gromadianin" has found a powerful reflection of the topic of physical education of the younger generation in the activity of the fire and gymnastic society "Sich". Namely: photographs of various events, reports of village cells, news and information about new village "Sichi". The author of the article analyzed the programs of the courses "Union of Sich in Bukovina" that took place on December 19–23, 1908, which determined the main purpose of their implementation: exchange of experience, thoughts on optimizing work with already existing members and propagating the "Sich" movement in order to increase them. Importantly, the author determined that the participation of at least one representative of each Bukovynian "Sich" was compulsory. Particular attention is paid to mass sports events (5200 participants and about 10,000 spectators) that were conducted during the studied period. It was found that the number of "Sich", where the members met once a week and the training was not conducted correctly, was significant. According to the author, the reason for such a situation was simply expressed: the shortage of trained instructors from physical education and sports, lack of methodological literature, collections of games and their rules, etc. And, accordingly, the first promising task for the Bukovina "Siches" was to raise the performance of physical exercises to a high level. Another direction of the publication of the problems of the physical education of the younger generation is considered in the article, namely the popularization of sports, in particular gymnastics in all Western Ukrainian lands. It is noted that the "repertoire" of gymnastic exercises used in the training of the "Sich" was rather stingy - the march, free exercises, on horseback, on bars and trapezes, and the inventory accounted for only the axes and flags. Instead, the author noted, the charter of the partnership was clearly defined – the development of athletic exercises. That is why the writer advised to develop athletic jumps and throwing: spear, hammer, stones, disk; to master weightlifting, boxing, Japanese martial arts. It was determined the importance of choosing for young people to drag a rope, rowing, and personally for girls - swimming, tourist activities and dancing.

Key words: gymnastics, center, courses, exercise, inventory, "Sich", youth, Bukovina.